

Warchałowski, Krzysztof

Prawne podstawy mocy obowiązującej zarządzeń Konferencji Episkopatu w kościele diecezjalnym

Mazowieckie Studia Humanistyczne 5/1, 167-188

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Krzysztof Warchałowski

PRAWNE PODSTAWY MOCY OBOWIĄZUJĄCEJ ZARZĄDZEŃ KONFERENCJI EPISKOPATU W KOŚCIELE DIECEZJALNYM

Wstęp

Zagadnienie pozycji biskupa w hierarchicznej strukturze Kościoła oraz związana z tym sprawa kolegialnego działania biskupów stały się jednym z naczelných tematów Soboru Watykańskiego II. Precyzyjne określenie wszystkich wzajemnych powiązań i uzależnień między poszczególnymi formami działalności biskupów okazało się rzeczą nie do zrealizowania w ramach prac Soboru, który musiał zająć się także innymi sprawami życia Kościoła. Stąd Sobór Watykański II w wielu wypadkach ograniczył się jedynie do wskazania zasadniczych nurtów myślowych w kwestii rozwiązania powstałych problemów, powierzając prawne ich uregulowanie prawodawstwu posoborowemu.

Taką sprawą, „zaakcentowaną” głównie przez dekret soborowy *Christus Dominus*, była kwestia statusu prawnego i funkcjonowania Konferencji Episkopatu. Konferencje bowiem, chociaż pojawiły się w życiu Kościoła przeszło sto lat temu, z prawnego punktu widzenia stanowią nową formę działalności. Do czasu Vaticanum II w powszechnym prawodawstwie kościelnym nie miały określonej pozycji prawnej. Wzrastająca rola tych zespołów domagała się dokonania niezbędnych rozstrzygnięć prawnych uwzględniających szczególne kompetencje Konferencji Biskupich. Chodziło o wskazanie dziedzin życia kościelnego, które przynajmniej w jakiś sposób mają stanowić przedmiot troski Konferencji Episkopatu. Wraz z tym rzeczą istotną stała się sprawa obowiązywalności zarządzeń wydawanych przez Konferencje.

Zagadnienie to stanowi przedmiot niniejszego opracowania, w którym chodzi o udzielenie odpowiedzi na pytanie: czy Konferencja Biskupów posiada wystarczające kompetencje ustawodawcze, aby biskupi diecezjalni, których Kościoły partykularne znajdują się na terytorium Konferencji, czuli się zobligowani jej decyzjami?

W tym celu dokonano analizy wybranych rozporządzeń, które w tej materii wydają się być najistotniejsze. Przedstawione zostaną dokumenty Soboru Watykańskiego II, zarządzenia papieskie, wypowiedzi Kongregacji oraz prawo kodeksowe.

Uprawnienia ustawodawcze Konferencji Biskupów w relacji do Kościoła diecezjalnego pochodzące z prawa powszechnego przedkodeksowego

Kompetencje ustawodawcze Konferencji Episkopatu pochodzące z prawa powszechnego przedkodeksowego wyphywają przede wszystkim z dokumentów Soboru Watykańskiego II oraz zarządzeń papieskich i postanowień Kongregacji Stolicy Apostolskiej.

Zarządzenia Soborowe

Sobór Watykański II wiele miejsca poświęca uprawnieniom jurysdykcyjnym Konferencji Biskupich. Podstawowym dokumentem zabierającym głos w tej sprawie jest dekret soborowy *Christus Dominus*, który nie tylko traktuje wprost o mocy prawnej niektórych decyzji podejmowanych przez Konferencję, ale także precyzuje od czego jest ona uzależniona. Dokument stwierdza: „Uchwały Konferencji Biskupów, byleby powzięte były prawnie i miały za sobą przynajmniej dwie trzecie głosów biskupów, należących do Konferencji z głosem decydującym, oraz uznane przez Stolicę Apostolską, posiadają moc zobowiązań prawnych jedynie w wypadkach, w których bądź przepisywałoby to prawo powszechne, bądź zdecydowało o tym specjalne zarządzenie Stolicy Apostolskiej wydane z inicjatywy własnej lub na prośbę Konferencji”¹.

Jest rzeczą oczywistą, że w przypadkach, które sprostają żądaniom wskazanym przez przytoczony dokument Soboru decyzje Konferencji Biskupich posiadają charakter prawa, do którego przestrzegania są zobligowani poszczególni biskupi diecezjalni, wchodzący w skład Konferencji. Należy przy tym zauważyć, że zarządzenia Konferencji Episkopatu uchwalone na podstawie prawa powszechnego i potwierdzone przez Stolicę Apostolską otrzymują moc prawa od najwyższej władzy w Kościele². Stąd uchwały Konferencji powstałe na bazie zarządzeń wyphywających z dokumentów Soboru Watykańskiego II i zatwierdzone przez

¹ Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (dalej – DB), w: *Sobór Watykański II, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 1968, nr 38, 4.

² Papież „jako Pasterz wszystkich wiernych otrzymał posłannictwo, aby dbać o dobro wspólne Powszechnego Kościoła i dobro poszczególnych Kościołów – zajmuje naczelne stanowisko nad wszystkimi Kościołami”, DB, nr 2.

papieża obowiązują w poszczególnych Kościołach partykularnych reprezentowanych przez daną Konferencję Biskupów.

Prawodawstwo soborowe poświęca wiele miejsca dokładnemu sprecyzowaniu materii, której może dotyczyć działalność ustawodawcza Konferencji Episkopatu. W dokumentach soborowych spotykamy liczne sytuacje, których prawne unormowanie jest pozostawione tym zespołom. Przechodząc do konkretnych dyspozycji zawartych w zarządzeniach Soboru przeanalizujemy kilka wybranych sytuacji. W ten sposób będziemy starali się dostrzec czy konkretne zarządzenia wydane przez Konferencję Biskupów na podstawie przekazanych im ogólnych dyspozycji zawartych w dokumentach soborowych obowiązują biskupów diecezjalnych, wchodzących w skład danej Konferencji.

Dokumentem Soboru, który zawiera jego głos w sprawie obowiązowości decyzji Konferencji w poszczególnych Kościołach diecezjalnych, jest konstytucja dogmatyczna o Kościele „*Lumen gentium*”. Konstytucja, uwzględniając obecne warunki życia Kościoła, zezwala na przywrócenie w Kościele łacińskim diakonatu stałego. Decyzja jednak w tej sprawie została przekazana Konferencjom Episkopatu: „Do kompetentnych zaś rozmaitego rodzaju terytorialnych Konferencji Biskupów – za aprobatą samego papieża – należy rozstrzygnąć, gdzie i kiedy jest rzeczą dogodną ustanowić tego rodzaju diakonów”³.

W związku z przekazaniem tej sprawy do decyzji Konferencji Episkopatu została wyraźnie podkreślona konieczność aprobaty apostolskiej, a przypadek ten jest jednym z nielicznych, gdzie wymaga się zgody bezpośrednio samego papieża⁴. Z tego względu uchwała Konferencji z chwilą zatwierdzenia przez papieża nabiera charakteru normy prawnej. Norma ta wydaje się być adresowana przede wszystkim do biskupów diecezjalnych, którzy nie tylko jako pasterze diecezji są odpowiedzialni za podległe im duchowieństwo w swoich Kościołach partykularnych, ale również jako święci szafarze święceń decydują o stanie tego duchowieństwa⁵.

W przypadku uznania przez biskupa potrzeby poszerzenia grona duchownych w swojej diecezji o diakonów stałych, nie może on oprzeć się tylko na własnej decyzji, bo jest ona ograniczona postanowieniem Konferencji Episkopatu. Jeśli ta nie wyda zgodnie z przepisami prawa stosownych poleceń, biskup nie może udzielić takich święceń. Należy zwrócić uwagę, że rozporządzenie Konferencji Biskupów w tej materii daje pasterzowi diecezji możliwość podjęcia działań na tym polu lub ją zabiera. Prawo Konferencji do decydowania o ustanowieniu na swoim terytorium stałego diakonatu nie jest równoznaczne z nakazem święcenia tych duchownych w poszczególnych diecezjach⁶. Tak więc nie ulega wątpliwości, że przy-

³ Konstytucja „*Lumen gentium*” (dalej – KK), w: *Sobór Watykański II. Konstytucje (...)*, nr 29.

⁴ E. Sztarfrowski, *Kolegialne działanie biskupów na tle Vaticanum II*, Warszawa 1975, s. 225.

⁵ Zob. *Kodeks Prawa Kanonicznego* (dalej – KPK), kan. 1012; 1015 § 1, 2; 1016.

⁶ P. Hemperek, *Stanowisko prawne Konferencji Biskupów*, „*Prawo Kanoniczne*” 1970, nr 13, s. 37.

znane przez Konstytucję soborową Konferencjom Episkopatu uprawnienie ustawodawcze, jest prawnym „ograniczeniem” władzy biskupa, które rządcą diecezji jest zobowiązany respektować. Dzieje się tak ze względu na prawny charakter decyzji Konferencji, który wypływa z faktu zatwierdzenia przez samego papieża.

Warto wspomnieć także o zadaniach spoczywających na Konferencji Episkopatu, do których należą również kwestie związane z liturgią. Konstytucja o liturgii „Sacrosanctum Concilium” przekazuje do decyzji Konferencji następujące sprawy:

- użycie w liturgii języka ojczystego;
- przystosowanie rytów do charakteru i tradycji narodów;
- na terenach misyjnych dopuszczenie wprowadzenia elementów lokalnych;
- dostosowanie roku liturgicznego do warunków okolicy;
- należyta ocena tradycji muzycznej ludów;
- dopuszczenie do kultu Bożego, oprócz organów piszczałkowych, innych instrumentów muzycznych;
- dostosowanie form zewnętrznych związanych z kultem do potrzeb i obyczajów danego miejsca⁷.

Korzystanie z wyżej wymienionych uprawnień w większości przypadków będzie prowadziło do wydania przez Konferencję Episkopatu zarządzeń z mocą prawa. Spełniają one bowiem wymagane do tego warunki nakreślone przez omawiany dekret soborowy *Christus Dominus* nr 38. Godną podkreślenia jest opinia wielu kanonistów, iż przyznane Konferencjom w tej dziedzinie kompetencje należy uznać za sprawę dużej wagi – chodzi przecież o zachowanie jedności w tej ważnej materii, jak liturgia, która ze swej istoty tę jedność wyraża i podkreśla. Dlatego biskupi są zobligowani do podporządkowania się uchwałom Konferencji, w pracach której biorą udział i uznanie odnośnych decyzji tych zespołów za obowiązujące na terenie swoich Kościołów partykularnych. Dzieje się tak ze względu na fakt, iż zarządzenia te zgodnie z wymogami prawa kanonicznego posiadają moc zobowiązań prawnych (podlegają zatwierdzeniu Stolicy Apostolskiej) oraz ze względu na rangę sprawy⁸.

Kolejnym dokumentem Soboru Watykańskiego II ważnym z punktu widzenia interesującej nas kwestii jest dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio”. Wprowadzenie w życie ekumenizmu obejmuje również tak ważną dziedzinę jak współudział w świętych czynnościach – „communicatio in sacris”. Dekret podał m.in. następujące wytyczne w tej sprawie: „O konkretnym sposobie postępowania z uwzględnieniem wszystkich okoliczności czasu i miejsca ma roztropnie zdecydować miejscowy biskup, chyba że co innego zarządzi Konferencja Biskupia w oparciu o własne wytyczne bądź Stolica Święta”⁹.

⁷ Zob. *Konstytucja: Sacrosanctum Concilium* (dalej – KL), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje (...)*, nr 36 – 40, 54, 63, 66, 77, 79, 109, 114, 120, 128.

⁸ M. Costalunga, *De Episcoporum Conferentis*, „Periodica” 57 (1968), s. 248.

⁹ Dekret *Unitas redintegratio* (dalej – DE), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje (...)*, nr 8, 4.

Tak więc w sprawach dotyczących współdziałania w świętych czynnościach Konferencja ma prawo wydawać odpowiednie zarządzenia, które obowiązują pasterzy Kościołów partykularnych. Na uwagę zasługuje fakt, że na pierwszym miejscu dekret czyni odpowiedzialnym biskupa diecezji. Jednak użyte sformułowanie „chyba że co innego zarządzi Konferencja Episkopatu” określa jednoznacznie, że w razie wydania stosownych decyzji przez Konferencję, biskup diecezjalny zostaje zobligowany do podporządkowania się jej ustaleniom. Ponieważ dokument nie wspomina o konieczności zatwierdzenia decyzji Konferencji przez Stolicę Świętą, dlatego należy wnioskować, że powinność biskupa w kierunku uznania uchwał podjętych przez Konferencję Episkopatu za obowiązujące na terenie powierzonej mu diecezji ma jedynie charakter moralny. Z drugiej jednak strony czy możemy mówić o moralnej tylko naturze zobowiązania, skoro wypływa ono w sposób jednoznaczny z dekretu soborowego? Dekret *Unitatis redintegratio* jest jednym z niewielu dokumentów Soboru, który przyznając Konferencji Biskupiej konkretne kompetencje ustawodawcze w sposób tak bezpośredni i jednoznaczny podkreśla powinność biskupa diecezjalnego podporządkowania się jej zarządzeniom, nawet gdy nie mają one zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej.

Następnym dokumentem, dającym prawne podstawy mocy obowiązującej decyzji Konferencji Biskupów w Kościele diecezjalnym, jest dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius*. Jest rzeczą zrozumiałą, że każde seminarium winno mieć określony „Sposób Formacji Kapłańskiej”. W związku z tym Sobór zarządził: „Ponieważ wobec tak wielkiego zróżnicowania narodów i krajów można podać tylko ogólne normy, winno się opracować w poszczególnych narodach czy obrządkach osobny »Sposób formacji Kapłańskiej«. Powinien on być ustalony przez Konferencje Biskupie, wypróbowany przez pewien czas i zatwierdzony przez Stolicę Apostolską”¹⁰. W przypisie zamieszczono bliższe wyjaśnienie na ten temat: „Całą formację kapłańską, tj. regulamin seminaryjny, urobienie duchowe, program studiów, wspólne życie i wychowanie alumnów, ćwiczenia duchowne należy dostosować do różnych miejscowych warunków. To przystosowanie – gdy idzie o szczególne zasady – winno być dokonywane zgodnie z powszechnymi przepisami przez Konferencje Biskupie dla kleru diecezjalnego, a dla kleru zakonnego (w odpowiedni sposób) przez kompetentnych przełożonych”¹¹.

Z powyższego zarządzenia soborowego istotnym dla prowadzonej analizy, oprócz faktu konkretnej kompetencji ustawodawczej przyznanej przez Sobór Watykański II Konferencjom Episkopatu oraz konieczności ich zatwierdzenia przez Stolicę Świętą, jest samo sformułowanie polecenia. Przystosowanie formacji kapłańskiej „winno być dokonane zgodnie z powszechnymi przepisami przez Konferencje Biskupie dla kleru diecezjalnego”.

¹⁰ Dekret *Optatam totius* (dalej – DFK), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje (...)*, nr 1.

¹¹ DFK, nr 2; por. *Św. Kongregacja Zakonów, Konstytucja Apostolska „Sedes Sapientie”*, Romae 1957, s. 38.

Kapłani diecezjalni podlegają prawnej jurysdykcji biskupa diecezji – „kapłani diecezjalni tworzą jedno kapłańskie grono i jedną rodzinę, której Ojcem jest biskup”¹². Podobnie rzecz się ma z diecezjalnym seminarium duchownym, które jest „sercem diecezji”¹³. Jeżeli zaś Sobór zobowiązuje Konferencje Episkopatu do opracowania osobnego „Sposobu formacji kapłańskiej” dla kleru diecezjalnego, żądając przy tym dla podjętych przez Konferencję uchwał zatwierdzenia papieskiego, aby posiadały moc zobowiązań prawnych, to bez wątplenia oznacza, że pasterz diecezji winien uznać na terenie swojego Kościoła partykularnego normy wydane w tej sprawie za prawnie obowiązujące. Słusznym jednak wydaje się być spostrzeżenie, że biskup diecezjalny czyni to ze względu na „zatwierdzenie przez najwyższą władzę Kościoła”.

Trosce Konferencji Episkopatu prawodawstwo soborowe zleca także sprawę duszpasterstwa osób, które wymagają szczególnej opieki (np. emigranci, podróżni, koczujący itp.). Rozporządzenie w tej sprawie zawiera cytowany już dekret soborowy *Christus Dominus*: „Konferencje Biskupie, głównie krajowe mają starannie prześledzić palące zagadnienia odnośnie do wyżej wspomnianych ludzi oraz zgodnie i wspólnymi siłami zarządzić pieczołowicie duchowej opiece nad nimi przy pomocy odpowiednich środków i organizacji biorąc pod uwagę przede wszystkim zasady już ustalone lub mające być ustalone przez Stolicę Świętą, umiejętnie przystosowane do warunków czasu, miejsca i osób”¹⁴. Wypada zauważyć, że prawodawca kościelny nie wymaga zatwierdzenia decyzji Konferencji przez Stolicę Apostolską. W takim wypadku nie chodzi tu o zarządzenie z mocą prawa, ale o respektowanie przez poszczególnych biskupów wspólnych ustaleń Konferencji Episkopatu. Świadczy o tym samo sformułowanie dyspozycji dekretu soborowego, który – jak powiedzieliśmy – chociaż nie żąda wprost prawnego charakteru dla decyzji Konferencji Biskupiej, to widzi już konkretną współpracę biskupów w tej dziedzinie. Może się to dokonać tylko przy zgodnym wprowadzeniu zarządzeń Konferencji Episkopatu przez biskupów w powierzonych im trosce Kościołach diecezjalnych¹⁵.

Powyższe zarządzenie soborowe stanowi przykład działalności koordynacyjnej Konferencji Biskupów, której uchwały nie obligują prawnie rządców diecezji do ich respektowania (dokonałoby się to dopiero przez zatwierdzenie Stolicy Świętej), a jedynie stanowią moralne zobowiązania ze względu na cel samej Konferencji. Zatem decyzja należy ostatecznie do biskupa, który może uznać ustalenia Konferencji za obowiązujące na terenie powierzonego mu Kościoła partykularnego lub nie, jeżeli jego własna ocena „dobra” diecezji będzie nakazywała podjęcie innych działań.

¹² DB, nr 28.

¹³ DB, nr 5.

¹⁴ DB, nr 18.

¹⁵ E. Szafrowski, *Konferencje Biskupie*, Warszawa 1984, s. 155.

Prawnych podstaw mocy obowiązującej zarządzeń Konferencji Episkopatu w Kościele diecezjalnym dostarcza również dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*. W dokumencie czytamy: „Aby zaś działalność misyjną biskupów na rzecz całego Kościoła można było skutecznie wykonać jest wskazane, ażeby Konferencje Biskupów pokierowały sprawami, które odnoszą się do należytej współpracy we własnym kraju. Na swoich Konferencjach powinni biskupi obradować nad oddaniem księży diecezjalnych dziełu ewangelizacji wśród narodów; nad określoną składką, którą każda diecezja powinna -proporcjonalnie do swoich dochodów – przekazać corocznie na dzieło misyjne”¹⁶.

Zgodnie z dyspozycją dekretu postanowienia Konferencji Biskupiej w sferze działalności ewangelizacyjnej Kościoła w tym wypadku odnoszą się wprost do Kościołów diecezjalnych, a tym samym dotyczą biskupów, którzy sprawują pasterską pieczę nad powierzonymi im diecezjami i w imieniu których występują w załatwieniu wszystkich spraw o charakterze prawnym¹⁷.

Norma soborowa zawarta w dekrete posługuje się zwrotami „jest wskazane, aby Konferencje pokierowały” oraz „biskupi powinni obradować”, po czym dodaje rację uzasadniającą, którą stanowi większa skuteczność działania na polu misyjnym Kościoła.

Powyższe zarządzenie Soboru Watykańskiego II stanowi także przykład działalności koordynacyjnej Konferencji Biskupich. Jest wezwaniem skierowanym pod adresem Konferencji, aby przeanalizowały pewne sprawy i ustaliły normy postępowania, które mogłyby stać się pomocą dla poszczególnych biskupów diecezjalnych. Rozstrzygnięcia dokonane przez te zespoły nie nabierają w tym wypadku mocy prawnie obowiązującej, ponieważ dekret soborowy nie wymaga wobec odnośnych uchwał Konferencji zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej, które nadałoby im charakter normy prawnej. Zatem powinność biskupa diecezjalnego w kwestii ich respektowania wydaje się mieć charakter jedynie moralny, obowiązujący ze względu na cel Konferencji Episkopatu oraz ową „skuteczność”, o której wspomina dokument soborowy.

Zarządzenia papieskie

Dokumentem, zawierającym najwięcej zarządzeń papieskich w rozpatrywanej przez nas kwestii, jest Motu proprio „*Ecclesiae Sanctae*”, ustanawiające przepisy wykonawcze do soborowego dekretu *Christus Dominus*. Pierwszą dyspozycją, wynikającą z tego dokumentu jest przyznanie Konferencjom Biskupim możliwości wydania norm, mających na celu należyte przyporządkowanie kleru

¹⁶ Dekret *Ad gentes divinitus* (dalej – DM), w: *Sobór Watykański II, Konstytucje (...)*, nr 38.

¹⁷ Zob. KPK, kan. 369; 381 § 1; 393.

do prac duszpasterskich, a także odpowiednie jego uposażenie: „[...] do Konferencji Biskupich będzie należeć wydawanie rozporządzeń i norm dla Biskupów – z uwzględnieniem jednak przepisów Stolicy Apostolskiej – mających na celu właściwe rozmieszczenie duchowieństwa, czy to własnego terytorium czy to przybywającego z innego terytorium [...]. Niech zatem zostanie utworzona przy każdej Konferencji Biskupów Komisja, do której będzie należało badanie potrzeb różnych diecezji danego terytorium [...], przygotowanie do realizacji wniosków określonych i zaaprobowanych przez Konferencje dotyczących rodzaju kleru i przedstawienie tego biskupom terytorium”¹⁸. Co się zaś tyczy uposażenia, to: „[...] Konferencje Biskupów niech zatroszczą się, ażeby czy to w odniesieniu do poszczególnych diecezji, czy do kilku razem czy też dla całego terytorium zostały wydane normy, przez które zapewniono by w sposób odpowiedni godziwe utrzymanie duchownych, którzy pracują lub pracowali w służbie Ludu Bożego”¹⁹.

Z cytowanych wyżej fragmentów wynika jednoznacznie, że zarządzenia wydane przez Konferencję Episkopatu odnoszą się do poszczególnych biskupów diecezjalnych, wchodzących w skład Konferencji oraz reprezentowanych przez nich Kościołów partykularnych. Dokument papieski wyraźnie precyzuje adresata swoich postanowień przez użyte zwroty: „do Konferencji będzie należeć wydanie rozporządzeń i norm dla biskupów”, a także „Konferencje zatroszczą się w odniesieniu do poszczególnych diecezji”. Należy zaznaczyć, że *Motu proprio* nie wspomina o konieczności aprobaty apostolskiej w stosunku do postanowień powziętych przez Konferencję Episkopatu.

W innym miejscu *Motu proprio* „*Ecclesiae Sanctae*” upoważnia Konferencje Episkopatu, aby ustaliły zasady, według których diecezje winny zatroszczyć się o godne i należyte utrzymanie biskupa zrzekającego się pełnionej funkcji: „Do Konferencji Biskupów danego terytorium należy określenie ogólnej normy zgodnie z którą poszczególne diecezje czyniłyby zadość temu obowiązkowi”²⁰.

Podobnie jak w przypadku poprzednim najwyższy prawodawca kościelny przyznaje Konferencjom określone kompetencje ustawodawcze, a następnie precyzuje wykonawcę decyzji tych zespołów. Należą do nich biskupi „poszczególnych diecezji” znajdujących się na terytorium danej Konferencji Episkopatu. Papież nie wspomina o konieczności aprobaty Stolicy Apostolskiej dla postanowień podjętych przez Konferencję Biskupów, dlatego opierając się na zarządzeniu zawartym w dekrecie *Christus Dominus* nie możemy wysnuć wniosku, że decyzje powzięte przez Konferencję w tej materii stanowią prawo partykularne obligujące rządców poszczególnych diecezji. I tym razem, jak się wydaje, obowiązek realizowania uchwał Konferencji przez biskupów diecezjalnych ma charakter jedynie moralny.

¹⁸ Paweł VI, *Motu proprio* „*Ecclesiae Sanctae*” (dalej – MPES), AAS (1966), s. 759.

¹⁹ *Ibidem*, s. 762.

²⁰ *Ibidem*, s. 763.

interesującą z punktu widzenia rozpatrywanej przez nas kwestii jest dyspozycja zawarta w punkcie 17 §1 powyższego dokumentu: „Wypada, ażeby w sprawach dotyczących tak Rady Kapłańskiej, jak i Rady Duszpasterskiej, jak wreszcie realizacji czy to wzajemnie do siebie, czy też w odniesieniu do innych Rad diecezjalnych istniejących na mocy obowiązującego obecnie prawa, Biskupi, zwłaszcza zebrani na Konferencji, przedyskutowali wszystko wspólnie i wydali jednolite normy we wszystkich diecezjach danego terytorium”²¹.

Specyfika tego zarządzenia polega na tym, że prawodawca kościelny zwraca się nie do Konferencji Episkopatu, ale bezpośrednio do biskupów „zwłaszcza zebranych na Konferencji”, aby w omawianej sprawie wspólnie wydali jednolite normy dla swoich diecezji. Taki sposób sformułowania decyzji papieskiej wydaje się pomijać podmiotowy charakter zespołów Konferencji Episkopatu, a zobowiązanie biskupów w tym przypadku wynika raczej z faktu zwrócenia się papieża do nich bezpośrednio niż z konieczności przestrzegania przez pasterzy diecezji uchwał podjętych przez Konferencje Biskupów, które reprezentują ich region. Mamy tu charakterystyczny wypadek działalności koordynacyjnej Konferencji Episkopatu. Ich zadaniem jest przede wszystkim przedyskutowanie sprawy, po czym dopiero poszczególni biskupi ogłaszają jednakowe normy w swoich diecezjach²².

Innym papieskim dokumentem, którego zarządzenie rzuca pewne światło na rozpatrywany przez nas problem, jest Motu proprio „Matrimonia mixta”: „Ordynariuszowi miejsca przysługuje prawo dyspensowania od formy kanonicznej w małżeństwach mieszanych jeżeli poważne trudności nie pozwalają na jej zastosowanie. Do Konferencji zaś Biskupiej należy określenie norm, na podstawie których byłaby udzielana dyspensa na podległym jej terytorium w sposób jednolity i godziwy, z zachowaniem wszakże jakiejś publicznej formy zawarcia małżeństwa”²³.

Wypada zauważyć, że zarządzenie papieskie rozdziela odnośne uprawnienia w zakresie małżeństw mieszanych pomiędzy biskupa diecezji i Konferencje Episkopatu, dokonując wyraźnego rozgraniczenia kompetencji. Jednocześnie prawodawca kościelny zastrzega, że normy wydane przez zespoły Konferencji Biskupich mają na celu ujednoczenie postępowania prawnego, dokonywanego przez biskupów diecezjalnych w tej sprawie na terytorium, dla którego została ustanowiona Konferencja Episkopatu. Należy również zauważyć, że papież nie wymaga aprobaty apostolskiej wobec powyższych ustaleń dokonanych przez Konferencje. Jeżeli zatem zaistniałaby sytuacja, w której biskup udzieliłby dyspensy, nie stosując się do przepisów wydanych przez Konferencje, to wydaje się, że decy-

²¹ *Ibidem*, s. 767.

²² E. Szafranski, *Kolegialne działanie biskupów (...)*, s. 230.

²³ Paweł VI, Motu proprio „Matrimonia mixta”, AAS 62 (1970), s. 261.

zja ta z punktu widzenia prawa byłaby ważna, lecz przeprowadzona niegodziwie, co stara się również zasugerować powyższy dokument.

Ostatnim z zaprezentowanych uprawnień przyznanych Konferencjom Episkopatu zarządzeniem papieża jest polecenie zawarte w Motu proprio „*Catholicam Christi Ecclesiam*”, dotyczące wprowadzenia w życie obowiązywalności prawa, wynikającego z dekretu Soboru Watykańskiego II *Apostolicam actuositatem*: „Do biskupów jednak i Konferencji Biskupich należeć będzie realizacja w swoich diecezjach i krajach niniejszego dekretu”²⁴.

Zauważmy, że prawodawca kościelny, przyznając określone kompetencje ustawodawcze, zwraca się o ich realizację jednocześnie do biskupów diecezjalnych oraz Konferencji Biskupich. Można by wysnuć wniosek, że zarówno biskup diecezjalny, jak i Konferencja posiadają władzę ustawodawczą, właściwe sobie w danej dziedzinie uprawnienia i należy zakres jurysdykcji. Stąd w kwestii wprowadzenia w życie wspomnianego dekretu nie we wszystkich sprawach kompetentnym jest pasterz diecezjalny. Niektórych ustaleń dokonuje zgodnie z prawem Konferencja Episkopatu i te, jako obowiązujące w danym regionie kościelnym, winien uznać za takie również biskup na terenie powierzonego mu Kościoła partykularnego.

Powstaje pytanie, jakiej natury jest ta powinność spoczywająca na biskupie diecezjalnym. Nie zauważono bowiem, aby papież, przyznając Konferencjom Episkopatu uprawnienia stawiał wymóg aprobaty Stolicy Apostolskiej wobec uchwał podjętych przez te zespoły, a wiadomą jest rzeczą, że dekret soborowy *Christus Dominus* stawia ten warunek jako istotny, aby decyzje Konferencji mogły uzyskać moc obowiązującego prawa nie przewidując żadnych wyjątków. Dlatego dokumenty papieskie nie uściślają tej ważnej sprawy, skoro niekiedy precyzują nawet formę podjęcia decyzji przez Konferencje Biskupów. Nie wydaje się bowiem, aby konkretne decyzje ustawodawcze Konferencji, wpływające z ogólnego zarządzenia papieża miały jedynie charakter moralny²⁵.

Z zaprezentowanych przykładów wynika, że biskup diecezjalny, na mocy decyzji papieskich zawartych w dokumentach posoborowych, w większości przypadków jest zobowiązany do przestrzegania uchwał podejmowanych przez Konferencje Biskupów dla regionu kościelnego, w skład którego wchodzi jego diecezja. Zobowiązanie to może mieć różny charakter. W pewnych wypadkach rządcą diecezji jest zobligowany prawnie do wypełniania postanowień Konferencji, niekiedy zaś powinność biskupa w tym względzie jest natury moralnej. Czasami Konferencje Episkopatu ustalają wytyczne i wydają zalecenia, z którymi – jak się wydaje – nie jest związana nawet obligacja moralna.

²⁴ AAS 59 (1967), s. 28.

²⁵ Zob. P. Hemperek, *Stanowisko prawne Konferencji (...)*, s. 45.

Postanowienia Kongregacji

Najistotniejszym z tej grupy dokumentów wydaje się być Instrukcja Kongregacji Biskupów „*Ecclesiae Imago*” z 22 lutego 1973 r. Dokument ten został skierowany do biskupów Kościoła łacińskiego i w swoim podstawowym temacie dotyczy więzów, jakie winny łączyć pasterzy diecezji z Krajową Konferencją Biskupią. Obok wielu okazjonalnych stwierdzeń spotykamy w części IV Instrukcji punkt regulujący sprawę stosunku biskupa do uchwał podejmowanych przez Kongregację. Mówi on, że: „W duchu wiernego posłuszeństwa Biskup przyjmuje i wprowadza w życie postanowienia prawne wydane i uznane przez Stolicę Apostolską, ponieważ posiadają one moc prawa od najwyższej władzy kościelnej. Czyni tak nawet wtedy, gdy przedtem (przy głosowaniu) był ewentualnie przeciwny tym uchwałom, albo gdy musi przełamać pewne trudności. Zabiega również o ich przestrzeganie na terenie własnej diecezji”. Kontynuując, dokument stwierdza: „pozostałe postanowienia i normy wydane przez Konferencję Biskupią, nie posiadające mocy prawa, przyjmuje z reguły za swoje, kierując się duchem jedności i miłości względem współbraci, chyba że co innego doradzają poważne racje, które sam rozważy w Panu. Takie uchwały i normy promulguje w swojej diecezji we własnym imieniu i własną powagą, ilekroć Konferencja nie może w sposób wyraźny ograniczać władzy, jaką każdy biskup w imieniu Chrystusa sprawuje we własnej diecezji”²⁶.

Powyższa instrukcja, obok soborowego dekretu *Christus Dominus*, stanowi kluczowy dokument kościelnego prawa przedkodeksowego, który w sposób konkretny i precyzyjny reguluje sprawę mocy obowiązującej zarządzeń Konferencji Biskupich na terenie Kościoła diecezjalnego. Decyzje tych zespołów obligują prawnie pasterza diecezji jedynie w przypadku, jeżeli zostaną zatwierdzone przez Stolicę Apostolską, która stanowi podmiot najwyższy władzy w Kościele. Dzieje się tak bez względu na wcześniejszą, przychylną bądź nie, postawę biskupa w stosunku do projektu uchwał wyrażoną w głosowaniu.

Jeżeli biskup diecezjalny zapragnie wykonać zarządzenie Konferencji nie potwierdzone przez Stolicę Świętą, wówczas uchwały te musi promulgować we własnym imieniu i tym samym nabierają one mocy prawa w powierzonym mu Kościele partykularnym jako postanowienia prawne biskupa diecezjalnego, a nie Konferencji Episkopatu. Powstaje problem, czy to Konferencja Biskupów jest w stanie ograniczyć władzę biskupa diecezjalnego. Uchwały Konferencji zatwierdza przecież Stolica Apostolska, a jak mówi Dokument moc prawa takich decyzji Konferencji Episkopatu płynie nie od niej samej, a od najwyższej władzy w Kościele. Powstaje pytanie: kto jest faktycznym podmiotem władzy ustawodawczej

²⁶ *Directorium De pastorali ministerio Episcoporum, Typis Polyglottis Vacanis 1973, PPK, t. VI, z. 1, n. 11016–11017.*

– Konferencja, która podejmuje uchwały czy Stolica Apostolska, która nadaje tym decyzjom moc obowiązującego prawa?

Inną z interesującej nas grupy wypowiedzi Kongregacji Stolicy Świętej, znajdziemy w ogłoszonym przez Kongregację Nauczania Katolickiego dokumencie: *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* z 6 stycznia 1970 r. Już na samym początku tego dokumentu spotykamy ważną decyzję prawodawcy: „Jedynie Konferencjom Biskupim, nie zaś poszczególnym biskupom przysługuje prawo i obowiązek sporządzania »Sposobu Formacji Kapłańskiej« w odniesieniu do własnego kraju lub regionu oraz zatwierdzenia szczególnych eksperymentów, gdy takie wydały się pożyteczne”. Kongregacja określa również kogo obowiązuje przygotowany w ten sposób dokument: „Tak opracowane normy »Sposobu Formacji« winny być zachowane we wszystkich seminariach kleru diecezjalnego [...]”²⁷. Z dalszych dyspozycji, określających przeprowadzenie Sposobu Formacji dowiadujemy się ponadto, że prawodawca kościelny żąda zatwierdzenia ostatecznej wersji przez Kongregację Nauczania Katolickiego²⁸.

Nie ulega wątpliwości, że w tym wypadku decyzje wydane przez Konferencje Episkopatu posiadają moc prawnie obowiązującą na terenie poszczególnych diecezji reprezentowanych przez Konferencję. Zapewnia to zatwierdzenie tych zarządzeń przez Stolicę Apostolską, czego wyraźnie żąda dekret Kongregacji, a wydaje się potwierdzać samo sformułowanie normy zawartej w dokumencie oraz użyte tam zwroty, jednoznacznie sugerujące prawne zobligowanie biskupa diecezjalnego uchwałami podjętymi przez Konferencję Biskupią i zatwierdzonymi przez Stolicę Apostolską.

Warto zauważyć, że w kwestii „Sposobu Formacji” decyzje Konferencji nie tylko stanowią dla biskupa obowiązujące prawo, ale prawodawca zakłada jedność tych zespołów do ustanowienia norm prawnych w wyżej wymienionej dziedzinie, poprzez wyraźne stwierdzenie: „[...] jedynie Konferencjom Biskupim nie zaś poszczególnym biskupom”. Zatem biskup diecezjalny winien uznać za prawnie obowiązujący w jego Kościele partykularnym Sposób Formacji Kapłańskiej sporządzony przez Konferencję Episkopatu i zgodnie z jego wytycznymi stworzyć warunki do kształcenia i formowania powołań kapłańskich w swojej diecezji.

Podobnie jednoznaczny w sformułowaniu wydaje się dekret Kongregacji Nauki Wiary z 19 marca 1975 r. na temat troskliwości pasterzy w odniesieniu do ksiązek. Spotkamy tam m.in. zarządzenie regulujące sprawę wydania ksiąg liturgicznych:

„1) Księgi liturgiczne, a także ich przekłady na języki narodowe albo pewne części tych ksiąg, mogą być wydane tylko z polecenia Konferencji Biskupiej i pod jej opieką – po uzyskaniu wcześniejszego zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej.

²⁷ AAS 62 (1970), s. 333–334.

²⁸ Zob. *ibidem*, s. 334.

2) Gdy idzie o ponowne wydanie ksiąg liturgicznych zatwierdzonych przez Stolicę Apostolską, albo ich części, a także o wydanie tłumaczeń na języki narodowe, które zostały sporządzone i uzyskały aprobatę zgodnie z postanowieniem par. 1, to jest konieczne potwierdzenie zgodności z wydaniem zatwierdzonym uczynione przez ordynariusza miejsca wydania”²⁹.

Wynika stąd, że gdyby biskup diecezjalny zapragnął dokonać „przygotowania” ksiąg liturgicznych we własnym zakresie dla potrzeb swojego Kościoła partykularnego, bądź nawet samodzielnie ponowić wydanie tych ksiąg, które wcześniej zgodnie z prawem wydała Konferencja Biskupia, lecz uczyniłby to bez oficjalnego potwierdzenia zgodności z wydaniem zatwierdzonym, to takie jego postępowanie byłoby niezgodne z prawem. Księgi liturgiczne oraz ich przekłady mogą być wydane tylko z polecenia Konferencji Episkopatu i takie obowiązują na terenie wszystkich diecezji przynależnych do Konferencji.

Należy jednak odnotować fakt, że prawodawca kościelny, czyniąc Konferencję Biskupią jedynym kompetentnym czynnikiem przygotowującym księgi liturgiczne i ich przekłady, żąda wyraźnie zatwierdzenia decyzji tych zespołów przez Stolicę Apostolską, co – jak wynikałoby z dyspozycji dekretu *Christus Dominus* oraz instrukcji „*Ecclesiae Imago*” – jest warunkiem koniecznym, aby postanowienia Konferencji uzyskały moc prawa obligującego biskupa diecezji. Wyłączność kompetencji Konferencji Episkopatu do przeprowadzenia żądanych przez prezentowany dokument Kongregacji przystosowań ksiąg liturgicznych do lokalnych warunkowań prawodawca kościelny podkreśla dodatkowo przez użycie słowa „tylko”.

Dla lepszego zobrazowania analizowanego problemu warto przytoczyć Pismo Okólne Kongregacji Spraw Duchowieństwa, poświęcone formacji osób duchownych. Podobnie jak cytowane poprzednio dokumenty nadaje ono Konferencjom Episkopatu pewne uprawnienia ustawodawcze, jednak sposób przyznania tych kompetencji przedstawia się tu nieco inaczej. W numerze 14 Okólnika spotykamy ważne stwierdzenie: „Jeżeli zatem biskup ma się troszczyć o rozwój całej działalności duszpasterskiej swojej diecezji – to jest rzeczą konieczną, aby zatroszczył się o stałą formację kapłanów. Troska o formację kapłańską, tak co do sposobu, jak i wykonania należy przede wszystkim do ordynariusza miejsca”. Następnie dodano: „Jasną jest rzeczą, że ta sprawa może być czasem lepiej rozwiązana na szerszym forum, np. w ramach Konferencji Biskupich. Z tej to racji [...] biskupi lub Konferencje Biskupie powinni wybrać dla własnego terytorium środki, jakie wydadzą się bardziej odpowiednie stosownie do okoliczności rzeczy i możliwości”³⁰.

²⁹ *Dekretum. De Ecclesiae Pastorum vigilantia circa libros*, AAS 67 (1975), s. 282.

³⁰ *Litterae circulares ad Conferentiarum Episcopatum Praesides de permanenti cleri, maxime iunioris, institutione at formatione secundum placita Congregationis Plenariae die 18 octobris anno 1968 habitae*, AAS (1970), s. 130.

Zauważmy, że prawodawca kościelny udziela wymienionych kompetencji ustawodawczych w sposób alternatywny biskupowi diecezjalnemu lub Konferencji Episkopatu, podkreślając wyraźnie priorytet tego pierwszego, który odwołuje się do decyzji Konferencji Biskupiej, jeżeli sam uzna, że będzie to miało większy pożytek dla sprawy. Z tego względu trudno mówić o zobligowaniu biskupa decyzjami Konferencji nie tylko prawnymi, ale nawet moralnymi, skoro sama Kongregacja poleca tę kwestię do rozstrzygnięcia biskupowi diecezjalnemu. Jedynym zobligowaniem pasterza diecezji winno być tutaj pragnienie uzyskania maksimum dobra w zakresie formacji duchownych i w zależności od własnego rozeznania podjęcie stosownych decyzji lub uznanie za obowiązujące tych, które wydała Konferencja Episkopatu. W przypadku przygotowania programu kształcenia i formacji duchowieństwa przez Konferencję prawodawca kościelny nie wspomina o konieczności przesłania go do „wglądu” Stolicy Apostolskiej.

Dla lepszego zobrazowania problemu celowe wydaje się przeanalizowanie uprawnień, jakie przekazuje Konferencjom Biskupim Kongregacja Spraw Kultu Bożego w zakresie sprawowania najświętszej Eucharystii. Od samego początku sprawa ta była powierzona przede wszystkim trosce ordynariusza. Dopiero Instrukcja „Sacramentali Communione” (29 czerwca 1970 r.), poszerzająca możliwości przyjmowania Komunii św. pod obiema postaciami, akcentując w dalszym ciągu pozycję ordynariusza, przekazała pewne uprawnienia również Konferencjom Episkopatu. Utrzymano dotychczasową zasadę: „Według uznania ordynariusza Komunia św. pod obiema postaciami może być udzielana w wypadkach określonych przez Stolicę Apostolską [...]”³¹.

Obok wspomnianej zasady przewidziano jednak nową możliwość: „Ponadto Konferencje Biskupie mogą zadecydować, czy i na skutek, jakich racji oraz w jakich okolicznościach, ordynariusze mogliby zezwalać na Komunię św. pod obiema postaciami – w innych jeszcze wypadkach, posiadających duże znaczenia w życiu duchowym jakiejś wspólnoty lub zespołu wiernych”³².

Do tej sprawy powraca jeszcze Instrukcja Kongregacji Sakramentów i Spraw Kultu Bożego „Inaestimabile donum” (3 kwietnia 1980 r.): „Co się tyczy Komunii św. pod dwiema postaciami, należy zachować to, co zostało ustanowione przez Kościół [...]. Różne Konferencje Biskupów i ordynariusze nie powinni przekraczać norm już ustalonych w tej materii: nie należy nierozsądnie pozwalać na Komunię św. pod dwiema postaciami i trzeba dokładnie ustalić, w czasie których Mszy św. może być ona udzielana”³³.

Z przytoczonych wyżej dyspozycji wynika, że obecnie są – obok Stolicy Apostolskiej – jeszcze dwa podmioty, które mogą podejmować decyzje w zakresie

³¹ AAS 62 (1970), s. 664–665.

³² *Ibidem*, s. 665.

³³ AAS 72 (1980), s. 337.

określenia możliwości przyjmowania Komunii św. pod dwiema postaciami: ordynariusze i Konferencje Biskupie. Żadna z cytowanych Instrukcji nie wspomina o konieczności uznania uchwał Konferencji w tej sprawie przez Stolicę Apostolską. Zatem biskup diecezji nie jest zobligowany prawnie decyzjami tych zespołów, skoro zgodnie z dekretem *Christus Dominus* i instrukcją „*Ecclesiae Imago*” nie mają one mocy obowiązującego prawa. Powinność biskupa względem uchwał Konferencji Biskupiej ma więc w tym przypadku charakter jedynie moralny. Niektórzy komentatorzy prawa soborowego twierdzą, że w tym wypadku ordynariusze muszą działać zgodnie z wytycznymi Konferencji Episkopatu³⁴.

Na podstawie zaprezentowanych fragmentów wybranych dokumentów Kongregacji Stolicy Apostolskiej, mówiących o mocy obowiązującej decyzji Konferencji Episkopatu w Kościołach diecezjalnych można stwierdzić, że płynie ona nie tyle od samych Konferencji, ile od Stolicy Apostolskiej, która decyzje te aprobuje. Rola Konferencji Biskupich sprowadza się w ten sposób do przygotowania zarządzeń i podjęcia uchwał, które jednak nie zdobywają z tą chwilą mocy obowiązującej wobec poszczególnych diecezji. W przypadku, gdy uchwały Konferencji Episkopatu nie wymagają aprobaty Stolicy Świętej, pozostaje nieograniczoną prawnie władza ustawodawcza biskupa diecezjalnego, który te uchwały może, lecz nie musi promulgować w swojej diecezji.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r.

Promulgowany przez papieża Jana Pawła II Kodeks Prawa Kanonicznego niejednokrotnie wspomina o instytucji Konferencji Episkopatu. Wśród wielu zagadnień w tej kwestii wypowiada się także na temat mocy obowiązującej uchwał wydanych przez Konferencje Biskupie. Fundamentalnym w tej materii jest kanon 455:

„§ 1. Konferencja Episkopatu może wydawać dekryty ogólne jedynie w tych sprawach, w których przewiduje to prawo powszechne, albo określa szczególne polecenie Stolicy Apostolskiej, wydane przez nią z własnej inicjatywy lub na prośbę samej Konferencji.

§ 2. Dekryty, o których mowa w § 1, wtedy są ważnie podejmowane na sesji plenarnej, gdy opowie się za nimi przynajmniej dwie trzecie głosów biskupów należących do Konferencji Episkopatu z głosem decydującym. Otrzymują zaś moc obowiązującą po przejrzeniu ich przez Stolicę Apostolską, z chwilą prawnej promulgacji.

§ 3. Sposób promulgacji dekretów i czas ich wejścia w życie określa sama Konferencja Episkopatu.

³⁴ Zob. E. Szafranski, *Konferencje Biskupie (...)*, s. 207.

§ 4. W wypadkach, w których ani prawo powszechne, ani szczególne polecenie Stolicy Apostolskiej nie udzieliło Konferencji Episkopatu władzy, o której mowa w § 1, pozostaje nienaruszona kompetencja poszczególnego biskupa diecezjalnego i ani Konferencja, ani jej przewodniczący nie mogą działać w imieniu wszystkich biskupów, chyba że wszyscy i poszczególni biskupi wyrażają na to zgodę”.

Cytowany kanon określa jednoznacznie warunki do wydawania przez Konferencję Biskupów dekretów ogólnych z mocą obowiązującego prawa. Do uzyskania przez uchwały Konferencji Episkopatu takiej mocy jest potrzebne spełnienie kilku warunków. Pierwszy z nich dotyczy przedmiotowego zakresu tematyki uchwał Konferencji. Mogą to być zagadnienia wskazane przez prawo powszechne, przez Stolicę Apostolską lub zasugerowane przez samą Konferencję Biskupów i zaaprobowane przez Stolicę Świętą. Drugi warunek odnosi się do głosowania w ramach Konferencji Episkopatu. Uchwały przez nią podejmowane muszą być przyjęte większością 2/3 głosów. Ostatni, trzeci warunek, to zatwierdzenie podjętych uchwał przez Stolicę Apostolską. Dopiero spełnienie tych wszystkich wymogów sprawia, że uchwały Konferencji Biskupich uzyskują moc obowiązującego prawa.

W całym prawie kodeksowym, wśród kilkudziesięciu norm, przyznających Konferencjom określone uprawnienia ustawodawcze, istnieją zaledwie trzy, w których prawodawca żąda aprobaty apostolskiej wobec decyzji podjętych przez te zespoły³⁵. Należy pamiętać, że zgodnie z tym, co zostało powiedziane w kanonie 455 oraz dekrecie *Christus Dominus*, a także w instrukcji „*Ecclesiae Imago*”, tylko te zarządzenia Konferencji Episkopatu obligują biskupa diecezjalnego do wiernego posłuszeństwa i wprowadzenia w życie zawartych tam postanowień, które zyskały aprobatę Stolicy Apostolskiej.

Pierwsze ze wspomnianych zarządzeń stanowi dyspozycja zawarta w kanonie 242, a dotycząca programu kształcenia kapłańskiego:

„§1. W poszczególnych krajach powinien obowiązywać program kształcenia kapłańskiego, ustalony przez Konferencję Episkopatu, z uwzględnieniem norm wydanych przez najwyższą władzę kościelną i zatwierdzony przez Stolicę Świętą; powinien on być również do nowych warunków przystosowany, a także za zgodą Stolicy Świętej określić najważniejsze zasady i normy ogólne dotyczące kształcenia seminaryjnego, przystosowane do potrzeb pastoralnych każdego regionu lub prowincji.

§2. Normy zawarte w programie kształcenia, o których w §1, winny być przestrzegane we wszystkich seminariach, zarówno diecezjalnych, jak i międzydiecezjalnych”³⁶.

³⁵ Taksatywnego wyczerpania kompetencji ustawodawczych przyznanych przez prawo kodeksowe Konferencjom Episkopatu dokonuje: T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II*, t. II, *Lud Boży; jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1986, s. 219–221.

³⁶ Zob. DFK, nr 1.

Zauważmy, że prawodawca kościelny wyraźnie, choć pośrednio, precyzuje adresata uchwał powziętych przez Konferencje Biskupie, stwierdzając, że normy wydane przez te zespoły powinny być przestrzegane we wszystkich seminariach diecezjalnych i międzydiecezjalnych. Nie ulega więc wątpliwości, że powinność wprowadzenia w życie tych rozporządzeń leży po stronie pasterza diecezji.

Następną dyspozycją prawa kodeksowego, z której wynika prawnie obowiązujący charakter postanowień dokonywanych przez Konferencje Biskupie jest przyznanie Konferencjom możliwości w zakresie przeniesienia na niedzielę lub zniesienia niektórych nakazanych dni świątecznych. Kodeks Jana Pawła II w kanonie 1246 §1 uściśla i nakazuje, aby w całym Kościele obok niedzieli obchodzone były jako święta nakazane następujące dni: Bożego Narodzenia, Objawienie Pańskie, Wniebowstąpienie, Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, Świętej Bożej Rodzicielki Maryji, Jej Niepokalanego Poczęcia i Wniebowzięcia, Świętego Józefa, Świętych Apostołów Piotra i Pawła oraz Wszystkich Świętych.

Po przeprowadzeniu powyższego wyszczególnienia prawodawca zastrzega, że: „Konferencja Episkopatu może jednak, za uprzednią aprobatą Stolicy Apostolskiej, niektóre z dni świątecznych nakazanych znieść lub przenieść na niedzielę” (kanon 1246 § 2). Nie ulega wątpliwości, że i w tym przypadku biskup diecezjalny musi uznać decyzje powzięte przez Konferencje za prawnie obowiązujące na terenie powierzonego mu Kościoła partykularnego.

Trzecią i ostatnią normą prawa kodeksowego, która wobec decyzji ustawodawczych, podjętych przez Konferencje Biskupie, wyraźnie żąda aprobaty apostolskiej stanowi kanon 1272, regulujący sprawę systemu beneficjalnego i związanego z nim uposażenia: „W krajach, gdzie istnieją jeszcze beneficja w ścisłym znaczeniu, do Konferencji Episkopatu należy odpowiednimi normami, uzgodnionymi ze Stolicą Apostolską i przez nią zatwierdzonymi, tak określić sposób zarządzania tymi beneficjami, żeby dochody, a nawet jeśli to możliwe, samo uposażenie beneficjów powoli były przenoszone na instytucję, o której mowa w kanonie 1274 §1”³⁷.

Uchwały, podjęte w tej materii przez Konferencje Biskupów, posiadają charakter prawa partykularnego i tym samym obowiązują w regionie, który obejmuje swym zasięgiem Konferencja Episkopatu.

Następną grupę przepisów prawa kodeksowego, które nadają Konferencjom Episkopatu kompetencje ustawodawcze, stanowi zespół dyspozycji mających charakter norm ogólnych. W przeciwieństwie do zaprezentowanych powyżej nie zawierają one żądania prawodawcy dotyczącego konieczności zatwierdzenia uchwał Konferencji przez Stolicę Apostolską. Ograniczają się do powierzenia Konferencjom Biskupim konkretnych uprawnień ustawodawczych, a jedynie przedmiot kompetencji oraz zwroty użyte w poszczególnych kanonach mogą świad-

³⁷ Zob. MPES, nr 8.

czyć o ważności i obowiązującym charakterze decyzji wydanych przez te zespoły.

Jako przykład może posłużyć norma zawarta w kanonie 1421 § 1,2, dotycząca procesów w Kościele. Prawodawca kościelny zobowiązuje pasterza diecezji do ustanowienia sędziów w powierzonym mu Kościele partykularnym, precyzując, że funkcje te powinny piastować osoby duchowne. Jeżeli zaś biskup uznałby za stosowne powołać także świeckich, może tego dokonać, ale jedynie w sytuacji, gdy zezwala na to Konferencja Biskupów – „Konferencja Episkopatu może zezwalać, aby sędziami mogli być ustanowieni także świeccy, spośród których w razie konieczności jeden mógłby być powołany celem stworzenia Kolegium”.

Powyższy przepis już w samym sformułowaniu świadczy, że decyzja Konferencji Episkopatu odnosi się do biskupa diecezji, ponieważ kompetencja udzielona tym zespołom przez prawo kodeksowe dotyczy bezpośrednio spraw związanych z wewnętrznym funkcjonowaniem Kościołów diecezjalnych, za które są odpowiedzialni biskupi diecezjalni. Sugeruje to, że biskup powinien wykonać zarządzenia Konferencji w tej materii.

W zakresie dokonywania rekursów Konferencja Episkopatu, jak stwierdza Kodeks Prawa Kanonicznego w kanonie 1733 § 2, może wydać zarządzenie „[...] by w każdej diecezji został ustanowiony jakiś stały urząd lub rada, których zadaniem byłoby, według przepisów do określenia przez samą Konferencję, poszukiwanie i sugerowanie słusznych rozwiązań; jeśliby Konferencja tego nie zarządziła, biskup może ustanowić tego rodzaju radę lub urząd”.

Na uwagę zasługuje fakt, że Konferencja Episkopatu – zgodnie z poleceniem prawodawcy – otrzymała prawo powoływania do istnienia stanowiska diecezjalnego. Wynika z tego, że wydane przez Konferencję Biskupią zarządzenia w tej sprawie odnoszą się przede wszystkim do biskupa, którego trosce powierzono diecezję. Biskup jest więc zobligowany decyzją Konferencji, stając się jednocześnie – jako odpowiedzialny za swój Kościół partykularny – wykonawcą jej postanowień.

Kodeks przewiduje również sytuację, w której pasterz diecezji mógłby sam ustanowić tego rodzaju radę lub urząd. Wątpliwym staje się to w przypadku, jak mówi kanon, „jeśliby Konferencja tego nie zarządziła”, co dodatkowo podkreśla zobowiązanie rządcy diecezji wobec zarządzeń wydawanych przez Konferencję Episkopatu.

Godnym zaprezentowania wydaje się zbiór kanonów, które przyznają Konferencjom określone kompetencje ustawodawcze, i z woli prawodawcy czynią wyraźną alternatywę wobec biskupa diecezjalnego przez użycie słowa „lub”. Oznacza to, że kompetentnym w danej dziedzinie może być, zgodnie z wyraźnym nakazem prawa kodeksowego, obok Konferencji Episkopatu także biskup diecezjalny.

Ten fakt pozwala na wyciągnięcie wniosku, że dyspozycje kodeksowe, w których przyznane Konferencjom uprawnienia ustawowe nie mają charakteru alter-

natywnego, jednoznacznie obligują pasterza diecezji (prawnie lub moralnie) do ich przestrzegania na terenie Kościołów diecezjalnych. W przypadku bowiem, gdy biskup diecezji nie musi uznać rozstrzygnięć Konferencji za obowiązujące, lecz sam może podjąć określone działania o charakterze ustawodawczym, najwyższy prawodawca kościelny wyraźnie to zaznacza. Przykładem może być tutaj kanon 535 § 1 Kodeksu Jana Pawła II. Nakazuje on: „W każdej parafii należy prowadzić księgi parafialne, a mianowicie ochrzczonych, małżeństw, zmarłych oraz inne, zgodnie z przepisami Konferencji Episkopatu lub biskupa diecezjalnego”. Tak więc pasterz diecezji musi podjąć decyzję czy sam ustali odnośne przepisy, czy też uzna za obowiązujące te, które uchwaliła Konferencja. Norma kodeksowa wyraźnie daje mu do tego prawo i trudno w tym wypadku mówić o jakimkolwiek zobowiązaniu biskupa wobec postanowień Konferencji.

Interesujące z punktu prowadzonej analizy wydaje się także zarządzenie prawa kodeksowego związane z popieraniem ruchu ekumenicznego i kierowanie nim wśród katolików. Kodeks postanawia w tym względzie: „Również biskupi oraz, zgodnie z prawem, Konferencje Episkopatu, mają popierać tę jedność i stosownie do różnych potrzeb i pożytku wydawać praktyczne normy, przy uwzględnieniu przepisów wydanych w tej sprawie przez najwyższą władzę kościelną. Dyspozycja kodeksowa jest pewnego rodzaju apelem pod adresem biskupów i Konferencji Episkopatu, by przeanalizowały wskazane sprawy i powzięły stosowne decyzje odnośnie do odpowiednich norm postępowania. Mamy tutaj do czynienia z działalnością koordynacyjną Konferencji Biskupich, która zmierza do ustalenia wytycznych, mających na celu organizację pracy i uczynienia bardziej efektywnym poczynąń biskupów na terenie ich Kościołów partykularnych.

Zobowiązanie pasterza diecezji postanowieniami Konferencji Biskupów jest zależne od zadań, jakie podejmą te zespoły. Mogą się one ograniczyć do przedyskutowania pewnych spraw, ale także mogą wydać odpowiednie normy wiążące biskupa prawnie lub moralnie w zależności od wypełnienia przez Konferencję Episkopatu potrzebnych do tego wymogów prawnych.

Warto odwołać się jeszcze do kanonu 1236 § 1, w którym prawodawca kościelny rezerwuje dla Konferencji Episkopatu decyzję w sprawie materiału, z którego ma być wykonana mensa ołtarza: „Zgodnie z ustalonym zwyczajem Kościoła, mensa ołtarza stałego winna być kamienna i to wykonana z jednego kamienia naturalnego. Za zezwoleniem jednak Konferencji Episkopatu może być użyty także inny materiał, odpowiedni i trwały”.

Powyższa norma nie wymaga aprobaty apostolskiej w stosunku do zarządzenia, którego wydanie zostało włączone w zakres kompetencji ustawodawczych Konferencji Episkopatu. Powstaje jednak pytanie: czy w tego typu sprawach, których – jak się wydaje – nie należy zaliczać do istotnych, Konferencja Episkopatu powinna się zwracać do Stolicy Apostolskiej po zatwierdzenie, które to zgodnie z prawem nadałoby uchwale Konferencji charakter prawnie obowiązującej

normy. Stanowisko dokumentów soborowych oraz prawo kodeksowe są w tej sprawie jednoznaczne.

Niektórzy komentatorzy prawa soborowego twierdzą, że Kodeks Jana Pawła II w kwestii kompetencji ustawodawczych Konferencji Biskupich kieruje się zasadą proponowaną podczas dyskusji soborowych, by we wszystkich sprawach mniejszej wagi nie było trzeba zatwierdzenia apostolskiego³⁸. Zatem Kodeks Prawa Kanonicznego żąda zatwierdzenia Stolicy Świętej wobec postanowień Konferencji o doniosłym znaczeniu, nadając im tym samym charakter obowiązującego prawa. W pozostałych sprawach, ocenionych przez prawodawcę jako „mniejszej wagi”, prawo kodeksowe nie wymaga aprobaty Stolicy Apostolskiej. Powinność biskupa diecezjalnego względem wspomnianych uchwał pozostaje tym samym w sferze moralnej.

Na zwrócenie uwagi zasługuje jeszcze kanon 522, traktujący sprawę mianowania proboszczów na czas określony: „Proboszcz winien cieszyć się stałością i dlatego ma być mianowany na czas nieokreślony. Na czas określony biskup diecezjalny może mianować tylko wtedy, gdy zezwala na to dekret Konferencji Episkopatu”. W tym przypadku prawodawca nie czyni wzmianki o konieczności aprobaty apostolskiej wobec dekretu wydanego przez Konferencję, co sugeruje, że zobowiązanie biskupa wobec uchwał podjętych przez te zespoły ma charakter moralny. Warunkowe sformułowanie normy kodeksowej – „biskup może tylko wtedy gdy Konferencja zezwala [...]” – świadczy, że podporządkowanie się biskupa zarządzeniom Konferencji Episkopatu w tym względzie jest wymagane do ważności jego decyzji. Można wysnuć wniosek, że zobligowanie biskupa diecezjalnego wypływa tutaj z normy prawa powszechnego, którą pasterz diecezji musi respektować.

Z przytoczonych przykładów wynika jednoznacznie, że na mocy prawa kodeksowego Konferencje Biskupie nie tylko mogą, ale są zobowiązane do wydawania zarządzeń dla biskupów, których diecezje znajdują się na terytorium danej Konferencji. Uchwały powzięte przez Konferencje Episkopatu stają się obowiązującym prawem, jeżeli zatwierdzi je Stolica Apostolska, co wyraźnie nakazuje część norm zawartych w kodeksie. W pozostałych przypadkach zarządzenia Konferencji obligują biskupów moralnie lub stanowią zalecenia o charakterze niezobowiązującym (działalność koordynacyjna). Wynika stąd, że moc prawa zarządzeń uchwalonych przez Konferencje Episkopatu płynie nie od tych zespołów, ale od najwyższej władzy w Kościele, którą stanowi Stolica Apostolska.

³⁸ Zob. np. E. Sztafrowski, *Kolegialne działanie biskupów (...)*, s. 229–230.

Moralna powinność biskupa diecezjalnego w realizacji postanowień Konferencji Episkopatu

Problem moralny powinności Biskupa diecezjalnego w realizacji uchwał podejmowanych przez Konferencje Episkopatu nie doczekał się, jak do tej pory, zbyt wielu opracowań. Powodem takiego stanu rzeczy jest być może stanowisko kanonistów, traktujące tę kwestię jako domenę działalności bardziej właściwą dla teologii moralnej niż samego prawa. Nie można jednak zapominać, że każde zobowiązanie o charakterze prawnym jest także prawdziwym zobowiązaniem moralnym, opartym na racjach etycznych, takich jak wierność, miłość, wdzięczność, zacność, czy to, co czynić wypada³⁹.

Koncentrując się na moralnym zobowiązaniu biskupa diecezjalnego wobec decyzji wydawanych przez Konferencje Biskupów należy przede wszystkim odwołać się do definicji tej instytucji. Wskazuje ona bowiem do czego Konferencja Biskupów zmierza, jakie są jej specyficzne zadania. Celem Konferencji Episkopatu jest „pomnożenie dobra udzielonego ludziom przez Kościół, głównie przez odpowiednio przystosowane do bieżących okoliczności czasu i miejsca formy i sposoby apostołatu z zachowaniem przepisów prawa”⁴⁰.

Jak widać z powyższej definicji, chodzi tutaj przede wszystkim o dobro publiczne Kościoła, a więc rozstrzyganie kwestii natury religijnej, związanych z potrzebami danego regionu zarówno w porządku duszpasterskim, jak i na polu dyscyplinarnym, które wymagają jedności między biskupami. Powinnością zaś każdego biskupa jest „coraz bardziej stosowne zaradzanie dobru wiernych”⁴¹. Z tego względu nierespektowanie postanowień Konferencji, których celem jest „pomnożenie dobra” stałoby w sprzeczności z samą istotą biskupiego zadania i posłannictwa. Postawa moralnego zobowiązania biskupa diecezjalnego rodzi się więc z celu, do którego zmierza Konferencja i który określa ważność tego zobowiązania.

Moralne zobligowanie i powinność wypełnienia zarządzeń Konferencji Biskupich w Kościele diecezjalnym wypływa także z pozycji każdego biskupa jako członka Konferencji, bowiem „na mocy samego prawa do Konferencji Episkopatu należą wszyscy biskupi diecezji terytorium”⁴². Ta przynależność każdego biskupa określa pośrednio istnienie wzajemnej obietnicy współdziałania biskupów dla dobra Kościoła. Św. Tomasz pisze: „Według uczciwości na mocy jakiegokolwiek obietnicy człowiek zobowiązany jest wobec człowieka i to jest zobowiązanie prawa naturalnego”⁴³.

³⁹ M. Costalunga, *op. cit.*, s. 240.

⁴⁰ Kan 447; por. DB, nr 38.

⁴¹ DB, nr 16.

⁴² Kan 450 § 1.

⁴³ Św. Tomasz z Akwinu, *Suma Teologiczna*, Londyn 1971, t. 19, II a, g 88, a 3., ad 1.

Godnym odnotowania argumentem, świadczącym o moralnej powinności biskupa diecezjalnego w wypełnianiu zarządzeń Konferencji Biskupich, wydaje się także tradycja kościelna związana z powstaniem i funkcjonowaniem tej instytucji. Tradycja bowiem także poszczególnych narodów czy regionów, stanowi jeden z elementów konstytutywnych Kościoła. Instytucja Konferencji Biskupich, zrodziła się z potrzeby oraz tradycji wspólnych spotkań biskupów w celu omówienia palących spraw i zaistniała o wiele wcześniej, zyskała charakter instytucjonalny i otrzymała osobowość prawną. To pierwszy element tradycji, który winien obligować biskupa przy realizacji postanowień Konferencji. Drugi pochodzi z faktu, że decyzje podejmowane przez te zespoły w dużym stopniu służą przystosowaniu do miejscowych obyczajów zaleceń Kościoła Powszechnego, ale również włączaniu rodzimej tradycji, kultury i ducha do kultu Bożego w wymiarze powszechnym⁴⁴.

Na koniec warto odwołać się jeszcze do omawianej wcześniej Instrukcji „Ecclesiae Imago”, która, precyzując zobowiązania prawne pasterzy diecezji, uwzględnia również pewien aspekt moralny powinności biskupa względem uchwał Konferencji Episkopatu. Dokument stwierdza: „[...] postanowienia i normy wydane przez Konferencje Biskupie, nie posiadające normy prawa, przyjmuje z reguły za swoje, kierując się duchem jedności i miłości względem współbraci [...]”⁴⁵.

Wnioski

Analiza dokumentów Soboru Watykańskiego II, zarządzeń papieskich, wypowiedzi Kongregacji oraz prawa kodeksowego prowadzi do wniosku, że rozporządzenia wydawane przez Konferencję Biskupów mogą mieć trojaki charakter:

1) *decyzje o wartości ustawodawczej* – posiadają charakter obowiązującego prawa ze względu na zatwierdzenie przez Stolicę Apostolską. Obowiązek przyjmowania i wprowadzania w życie tych rozporządzeń przez Biskupów diecezjalnych wynika z faktu, że moc prawna tych aktów pochodzi od najwyższej władzy w Kościele;

2) *decyzje o charakterze zobowiązań moralnych nie posiadające mocy prawnej* – Biskup diecezjalny, według własnego uznania, kierując się duchem miłości i jedności oraz dobrem powierzonego mu Kościoła partykularnego, może uznać je za obowiązujące na terenie powierzonej mu diecezji;

3) *decyzje o charakterze niezobowiązującym*, mające na celu usprawnienie działalności poszczególnych biskupów (działalność koordynacyjna).

⁴⁴ Zob. KL, nr 40, 65.

⁴⁵ *Directorium. De pastorali ministerio Episcoporum (...)*, PPK, t. VI, z. 1, n. 11016–11017.